

ΑΠΟ «ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ»

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΑΒΒΑΤΟΒΡΑΔΑ

Διαβάστηκε στις 7 του 'Οχτ. 1917 στὴ Σαββατόβραδα πού εἶχε διοργανώσει πέροι τὸ λογι-
τεχνικὸ περιοδικὸ «Πυρρός» καὶ τὸ δημοσιεύ-
σαμε σήμερα τὸ κομμάτι αὐτό. Ἕνα κεφάλαιο,
πὲς, ἀπὸ τὰ «Ἱστορικά τοῦ Νουμά», πού ἴσως
ἀργότερα βγούνε καὶ σὲ βιβλίον, γιατί δείχνει
μὲ πόσο ἅγιο καὶ ἄγνὸ ἐνθουσιασμὸ ἐργαστή-
κανε τόσοι νέοι (πού δὲν ὄνειροπολοῦσε τότε
κι' ὁ καθένας τ' υἱὲς νὰ βγάλει καὶ ἀπὸ ἓνα περι-
οδικά) γιὰ νὰ πᾶει μπροστὰ μιά ιδέα, πού τὴ
θαρροῦσαν ἐθνικὴ καὶ πού τέτοια ἀληθινὰ
εἴτανε.

I

1.—

Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ: δηλ. στὰ 1903 πού βγήκε ὁ
«Νουμάς», οἱ δημοτικιστὲς τῆς Ἀθήνας μετριόντουσαν
στὰ δάχτυλα τοῦ ἐνὸς χεριοῦ. Μπορεῖ νὰ μὴν τὰ συμ-
πληρῶνανε κιόλας. Ἐξὺν ἀπὸ τὸν Παλαμὰ κ' ἓνα δυὸ
ἄλλους πού μὲ μεγάλη δυσκολία μπορεῖ νὰ τοὺς ξεχω-
ρίσει κανεὶς ἀπὸ τὴν τάξη ἐκείνων πού χαριεντιζόντου-
σαν μὲ τὴ δημοτικὴ, ὅλοι ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, οἱ λίγοι ἢ οἱ
πολλοί, ἀσύνειδα τὴ δουλεύαμε ἢ τὴ γράφαμε. Κι ὁ ἐκ-
δότης τοῦ «Νουμά» καλὰ καλὰ δημοτικιστὴς δὲν εἴταν
ἀκόμα, ἀφοῦ καὶ τὸ «Νουμά» τὸν ἴδρυνε ὅχι μὲ τὸ σκο-
πὸ νὰγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Δημοτικῆς. Ἄλ-
λα ἐλατήρια τὸν ἐσπρώξανε στὴν ἴδρυση τοῦ φύλλου,
πού ὕστερ' ἀπὸ λίγους μῆνες, δυὸ ἢ τρεῖς τὸ πολὺ - πολ-
λὺ, ξετυλίχτηκε σὲ ἀποκλειστικὸ ὄργανο τῆς δημοτικι-
στικῆς ιδεολογίας. Καὶ τὰ ἐλατήρια αὐτὰ ὁ κ. Φώτος
Πολίτης τὰ ἐξήγησε πολὺ καλὰ στὴ φωτεινὴ του κρι-
τικὴ μελέτη: «Ὁ Νουμάς καὶ τὸ ἔργον του» πού τὸ
πρῶτό της μέρος δυστυχῶς μοναχὰ δημοσιεύτηκε στὴν
ἐφημερίδα «Πρόοδος».

Εἴπαμε λοιπὸν πὼς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δημοτικιστὲς
δὲν ὑπάρχανε στὴν Ἀθήνα, ἀπλούστατα γιατί τὸ δη-
μοτικιστικὸ ζήτημα δὲν εἶχε ἀκόμα μελετηθεῖ. Εἴμαστε
ἀντικαθαρευσιαῖνοι, ὅχι ὅμως καὶ δημοτικιστὲς. Τὸ ἐ-
γενηθῆναι σάλπισμα τοῦ μεγάλου Ψυχάρη δὲν τὸ ἀκού-
γαμε. Εἴχαμε σφαλίσαι ταῦτά μας μὲ κερί γιὰ νὰ μὴν
πλανηθοῦμε ἀπὸ τὸ δολερὸ τραγοῦδι καὶ ἀπιστοῦσαμε ὁ-
λότελα στὴ γενέτειρά μας καθαρεύουσα. Ἡ Κίρκη-Ἐ-
πιστήμη μᾶς τρώμαζε καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἀντὶ νὰ
τὸ μελετοῦμε, τὸ βρῖσκαμε καλύτερο κ' εὐκολώτερο νὰν
τὸ διαστανώμασταν μοναχά. Ἡ ἀδιὰ βα-
σιὰ πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φυλῆς
μας, μαζὶ μὲ τὴν ἀγαπημένη τὴν ἀδεοφούλα τῆς Τε-
πελῆς, δὲν παίζανε κανένα ρόλο σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθε-
ση. Ἡ ἔμφυτη σοφία μοναχά. Ἀφοῦ ὅλα τὰ ξέρουμε,
τί περισσότερο θὰ μπορέσει νὰ μᾶς μάθει ὁ Ψυχάρης;
Καὶ θυμῶμαι ἓνα δικό μας, ποῦχε γράψει καὶ διβ' ἰο
κιόλας στὴ δημοτικὴ, πού μοῦ εἶπε ἓνα βράδι, στὸ γρα-
φεῖο, ἔτσι, πάνω στὴν κουβέντα, μὲ θεία ἀφέλεια, σὰ νὰ
νέ σιωτοῦσε γιὰ τὸν καιρό:

— Ἀὖ μοῦ λές, βρε ἀδερφέ, μὲ δυὸ λόγια τί πάνω κά-
του εἶνε τὸ περίφημο αὐτὸ γλωσσικὸ ζήτημα;

— Διάβασε νὰν τὸ μάθεις! τοῦ ἀποκριθῆκα.

— Ποῦ καιρός! εἴταν ἡ ἀπάντησή του, καὶ γυρίσαμε
τὴν κουβέντα σ' ἄλλα ζητήματα, διασκεδαστικώτερα
πάντοτε.

Τέτιοι πάνω κάτω εἴμαστε ὅλοι ὅσοι μαζευόμαστε
στὰ πρῶτα σαββατόβραδα τοῦ «Νουμά» στὸ σπίτι μου,
ἐκεῖ ψηλά, στὴν ὁδὸ Οἰκονόμου ἀρ. 4, ὅπου γιὰ χρόνια
χρησίμευε καὶ γιὰ γραφεῖο τοῦ «Νουμά». Κ' ἐκεῖ, στὰ
φιλικὰ ἐκεῖνα συναπαντήματα, τὸ καλοκαίρι κάτω ἀπὸ
τὶς λεῦκες τῆς πλατείας τῶν Ἐξαρχείων καὶ τὸ χειμῶνα
στὸ στενόχωρο γραφεῖο τῆς ὁδοῦ Οἰκονόμου, σιγὰ σιγὰ
καὶ δίχως νὰ κουραστοῦμε, ἔτσι ἀσύνειδα, μ' ἓνα σύ-
στημα ἀλληλοδιδασχῆς καὶ ἀλληλοὑποβολῆς, μπαίναμε
στὸ μεγάλο τὸ ζήτημα καὶ τὸ βλέπαμε ὁλοκάθαρα πᾶ
πὼς κάθε ἄλλο εἴμαστε ἴσαμε τότες παρὰ δημοτικιστὲς.
Καὶ νομίζω πὼς μπορῶ νὰν τὸ πῶ, χωρὶς νὰ κατηγο-
ρηθῶ πὼς περιαυτολογῶ, ὅτι οἱ πρῶτοι γνήσιοι, οἱ πρῶ-
τοι μελετημένοι, οἱ πρῶτοι ὁρθόδοξοι δημοτικιστὲς βγή-
καμε ἀπὸ τὰ Σαββατόβραδα τοῦ «Νουμά».

Τὰ Σαββατόβραδα αὐτὰ, πού δημιουργηθῆκανε αὐ-
τόματα, μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς, καὶ ἀπροπαράσκευα,
εἶνε ἡ κυριώτερη αἰτία πού ὁ «Νουμάς», ἀπὸ ὄργανο
ἐλεύτερης σκέψης, ὅπως ἀρχίνησε, ξετυλίχτηκε γλήγο-
ρα σὲ ἀποκλειστικὸ ὄργανο τῆς δημοτικιστικῆς ιδεολο-
γίας.

II

Τὰ πρῶτα πρῶτα Σαββατόβραδα τοῦ «Νουμά» εἴν-
τουσαν καθαρῶς διπλωματικὰ, ἀφοῦ τὸ Σαββα-
τόβραδο οἱ φίλοι τοῦ γραφείου καταγινόντουσαν στὸ
δίπλωμα τοῦ φύλλου. Τὸ φύλλο δηλ. τυπωνότανε τὸ
Σαβᾶτο τὸ δευτερό. Τὸ Σαβᾶτο βράδυ ἐρχότανε στὸ
γραφεῖο κ' ἐπειδὴ, μὲ ὅλα τὰ ρούσικα ρούθλια πού μᾶς
κατηγοροῦσε ὁ μακαρίτης Μιστριώτης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ,
πὼς παίρναμε, τὰ εἰσοδήματα τοῦ φύλλου δὲν ἴσοφάρι-
ζαν ἀκόμα τοὺς πολεμικοὺς προϋπολογισμοὺς τῆς Ἀγ-
γλίας λ. χ. οὔτε εἴχαμε πολυάριθμο προσωπικὸ, ἀναγ-
καζόμεστε τὸ δίπλωμα καὶ γενικὰ τὴ διεκπεραίωση τοῦ
φύλλου νὰ τὴν κάμνουμε μοναχοί. Ἀγγαγεύαμε λοιπὸν
ὅλους τοὺς συνεργάτες πού ἐρχόντουσαν στὸ γραφεῖο
κ' ἐκεῖ, μὲ κουβέντες, μὲ γέλια, μὲ πειράγματα καὶ μὲ
κοτσμπολιὲς φιλολογικῆς, διπλώναμε τὰ φύλλα, τὰ κολ-
νοῦσαμε, τὰ ἐτοιμάζαμε γιὰ τὸ ταχυδρομεῖο καὶ μεσο-
νυκτίους ποθ' ὥρας ἢ καλονυχτιζόμεστε καὶ τραβού-
σαμε ὁ καθένας γιὰ τὸ σπίτι του ἢ κατεβαίναμε ὅλοι
στὴν Ὀμόνοια καὶ τὸ ρίχναμε στὴν μίτρα καὶ στὸ γλεν-
τοκόπι.

Κυριώτεροι διπλωτὲς ἢ διπλωμάτες τοῦ
«Νουμά» εἰντουσαν ὁ ἱστοριοδίφης Ν. Βέης καὶ ὁ γλωσ-
σωπόςτολος Χαράλ. Ἀντρεάδης καὶ ἀξίζει νὰ περάσει
καὶ γιὰ τὴν ἀσχολία αὐτὴ τ' ὄνομά τους στὴν ἱστορία.
Εἴχανε μάλιστα καὶ τὴν ταχτικὴ τους θέση. Ὁ Χαράλ-
λάμπης Ἀντρεάδης ἐννοοῦσε νὰ κάθεται στὸ μεσανὸ
τραπέζι, τὸ μακρὸ, νάχει τὴν ἴδια καρέκλα καὶ νὰ ὑ-
πάρχει ἀπάνω στὸ τραπέζι τὸ κόκκαλο γιὰ νὰ διπλώνει
ἀνετα τὸ φύλλο. Ἄν ἔλειπε τὸ κόκκαλο—καὶ πολλὲς
φορὲς τοῦ τὸ κρύβαμε—δὲν ἐννοοῦσε μὲ κανένα τρόπο
νὰρχινῆσει τὴ δουλειά. Ὁ Βέης πάλι, ἐπειδὴ τὰ τρα-
πέζια δὲν περισσεύαν, εἶχε καταδικαστεῖ νὰ κάθεται
σταυροπόδι, στὸ πάτωμα καὶ νὰ τσακίζει σὲ τέσσερα
τὰ διπλωμένα φύλλα πού τοῦ παρᾶδινε ὁ Ἀντρεάδης.
Οἱ δαμορτυριὲς του ἀκούγοντόσαν συχνά.

— Μπρὲ μασκαράδες, κοτζᾶμ ἱστοριοδίφη τὸν κατα-
δικάσατε νὰ κυλιέται καταγής;

Ὁ Ρήγας Γκόλφης, ὁ Βουτιεριδής, ὁ Σπύρος Ἀ-
λιμπέρτης, ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης, ὁ Κώστας Θεοδο-
ρίδης, ὁ Λαζαρος Χόρν, ὁ Χαβέλας, ὁ Ἑλισαῖος
Γιανίδης, καὶ ἄλλοι καὶ ἄλλοι, ἔχουνε διπλώσει ὅλοι

τους, και για πολὺν καιρὸ, (ὁ Γρηγόρης Ξενοπούλος μιὰ φορά μοναχὰ) φύλλα και για νὰ μὴ σπείρω ζιζάνια ἀνάμεσα στοὺς φίλους δὲν ξεχωρίζω κείνους ποὺ ἀπλώνανε καλύτερα καὶ γ' ἑσπώτερα. Ὡστόσο τὸ ρεκόρ τὸ κράτησε γιὰ πολὺν καιρὸ ὁ Ἀντρεάδης.

Τὰ διπλωματικά Σαβατόβραδα ξετυλιχτήκανε σιγὰ σιγὰ στὰ φιλικὰ Σαβατόβραδα και μείνανε φιλικὰ, χωρὶς νὰ πάρουν ποτὲ σοβαρὸ φιλολογικὸ χαρακτήρα, ἴσαμε τὸ τέλος τοῦ «Νουμᾶ». Φυσικά, σὲ μιὰ συντροφιά ἀπὸ δημοτικιστὲς και φιλολόγους, ἡ φιλολογικὴ κουβέντα δὲν ἔμενε καθολοκληρία ἐξόριστη. Μὰ δὲ γινόντανε συστηματικὴ. Μ' ἄλλα λόγια, δὲ μαζευόμαστε γιὰ νὰ φιλολογήσουμε, μὰ γιὰ νὰ περάσουμε δυὸ τρεῖς ὥρες εὐχάριστες μαζί, οἱ συναγωνιστὲς και ὁμοϊδεάτες. Ἄν εἶχε κανεὶς νὰ μᾶς διαβάσει τίποτα, μᾶς τὸ διάβαζε. Ὅρος ὅμως ἀπαραίτητος, ἐκεῖνο ποὺ θὰ μᾶς διάβαζε νᾶναι σύντομο καὶ ν' ἀξίζει κάπως τὸν κόπο. Ἀλλιώτικα, τίς πρώτες γραμμὲς του τίς ἀκομπανιάρανε χαμόγελα, ποὺ δὲν ἀργούσανε νὰ ξεσπάσουνε σὲ γέλια τρανταχτὰ, και τὰ πολυσέλιδα και φλύαρα ἀντὶ χαμόγελο τὰ κομπινάρεινε χασμουρητό.

Θυμάμαι, καὶ θὰ θυμῶνται ἴσως και μερικοὶ ἀπὸ αὐτῶν ἐδῶ, τὸ γελοκόπι ποὺ γινε ὅταν ἕνα Σαβατόβραδο ὁ Κορτζᾶς, ὁ συγγραφέας ἐνὸς παράξενου διηγήματος ποὺ τὸ τιτλοφοροῦσε «Βάσω ἡ Βαλαντωμένη», μᾶς κράτησε δυὸ ὀλόκληρες ὥρες νὰ μᾶς διαβάσει ἕνα μάτσο ἀποτυχημένα διηγήματά του. Στὴν ἀρχὴ γελοῦσαμε πνιχτὰ και μαζεμένα, μὰ ὅσο προχωροῦσε ὁ Κορτζᾶς στὸ διάβασμα, τόσο τὰ γέλια γινόντουσαν τρανταχτὰ και ἀδιάντροπα, ὅσο ποὺ στὸ τέλος ἀπειλήσανε και τοὺς τοίχους ἀκόμα τοῦ γραφείου. Κι αὐτὸς θεομπάιχτης ὁ Κορτζᾶς, λεπτὸ τσακιστὸ δὲν ἔδινε γιὰ ὅλο αὐτὸ τὸ κακὸ, μὰ ξεκολοιθοῦσε ἀπαθέστατα τὸ διάβασμα και μόνο ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ μᾶς πετοῦσε σὰ φοβέρα και σὰν ἐκδίκηση γιὰ τὴν ἀδιάντροπιά μας τὰ στερεότυπα λόγια:

—Κι ὅμως ὅλα θὰν τ' ἀκούσετε...

Ὁ Κορτζᾶς εἶχε τὴν ἀδυναμία ὄχι μόνο νὰ γράφει διηγήματα, μὰ νὰ συζητεῖ και γλωσσολογικά. Κι ὅταν πετύχαινε μάλιστα κανένα Σαβατόβραδο τὸ Μανὼλ Τριανταφυλλίδη, ἐννοοῦσε νὰ τὸν ξεθεώσῃ μὲ τὰ ξαφνιαστικά καὶ ἐξωφρενικά ρωτήματά του και μὲ τίς ἀνεπιστημονικὲς του ἀντιρροήσεις. Ὁ Τριανταφυλλίδης, ἀπὸ φύση συζητητικὸς, δὲ βαριότανε νὰ συζητεῖ μαζί του, μὰ ἔχοντας τὸ συνήθειο νὰ συζητᾶνε νευρικά και σὰ θυμωμένα, ἀκούγε συχνὰ τὴν παρατήρηση:

—Μὴ θυμόνετε, κύριε Τριανταφυλλίδη!...

—Δὲ θυμόνω! Εἶνε συνήθειο μου νευρικό!

—Νά, κι αὐτὸ θυμωμένα τὸ λέτε! Ἐπέμενε ὁ Κορτζᾶς και μεῖς λιγονόμαστε στὰ γέλια.

III

Στὰ πρώτα Σαβατόβραδα τοῦ «Νουμᾶ», πρωτοφάνηκε και ὁ Σπύρος Ἀλμπέρτης. Μᾶς τὸν ἔφερε μαζί του ὁ Σταματιάδης, ὁ κατόπιν Ἑλισαῖος Γιαννίδης τοῦ «Γλώσσα και Ζωή». Εἶταν ἕνα παιδί ἀμούστακο, ἴσαμε δεκαοχτὸ χρονῶνε, φοιτητὴς στὰ Μαθηματικά. Καθότανε σὲ μιὰ γωνιά τοῦ γραφείου, τὴν ἴδια πάντα, μαζεμένο, ντροπαλὸ, ἀμίλητο. Οὔτε τὸ προσέχαμε καν.

Ἦ τὸ προσέχαμε μόνο γιὰ νὰ ποῦμε:

—Τί μᾶς τὸν κουβαλάει κι αὐτὸ τὸ μουγκοδόωρο ἐδῶ ὁ Σταματιάδης!

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη δημοσιεύτανε στὸ «Νουμᾶ» μιὰ

κριτικὴ ἐπιφυλλίδα «Οἱ ρητορικοὶ λόγοι τοῦ Μιστριώτη» μετὰ τὴν ὑπογραφὴ Σπύρος Ἀναστασιάδης. Τὴ βρῆκα ἔκτα πρωτὶ στὸ γραμματοκώβιο τοῦ γραφείου, ἔτσι, ἔρημη, δίχως γράμμα και δίχως τόνους, σ' ἕνα φάκελλο κλειμένη, τὴ διάβασα, μὲ ξάφνησε ἡ βαθεῖα κριτικὴ παρατήρηση ποὺ τὴ χαρακτήριζε, και τὴ δημοσίεψα. Ἡ ἐπιφυλλίδα ἐκεῖνη κράτησε τρία ἢ τέσσερα φύλλα και φισε ἀληθινὰ ἐποχὴ. Ποῖος εἶν' ὁ Σπύρος Ἀναστασιάδης; Εἶνε ὄνομα ἀληθινὸ ἢ εἶνε ψευδὸν καὶ κρύβεται κάτω ἀπ' αὐτὸ κανένας γνωστὸς φιλόλογος ἢ καθηγητὴς ἀκόμα τῆς φιλολογίας; Ὁλοῦν τοὺς ρωτοῦσαμε και ὅλοι ρωτοῦσανε και κανεὶς δὲν ἔβλεπε νὰ μᾶς πεῖ. Ἐνα Σαβατόβραδο μοῦ λέει ὁ Σταματιάδης.

—Ἀῦριο τὸ πρωτὶ, στίς ἐνιά, θάρδεῖ ὁ Σπύρος Ἀναστασιάδης νὰ σὲ δεῖ!... Μὴν πεῖς σὲ κανένα τίποτα περὶ τὸν!

—Ὦν περίμενα. Στίς ἐνιά ἀκριβῶς χτυπάει ἡ πόρτα. Γρέχω μὲ λαχτάρια, ἀνοίγω και βόισκομαι μπροστὰ στὸ Σπύρο Ἀλμπέρτη.

—Και γὼ περίμενα κάποιον ἄλλον, τοῦ λέω ἀπογευμένως.

—Τὸ Σπύρο Ἀναστασιάδη! μοῦ λέει χαμογελώντα. Τὸ ξέρω. Μ' ἔστειλε νὰ σοῦ πῶ χαιρετίσματα! Κι μοῖσμιξε τὸ χέρι.

—Τὸ τί παιδί λοιπὸν εἶταν ὁ Σπύρος Ἀναστασιάδης ποὺ ἐπικρίνοντας ὕστερ' ἀπὸ δυὸ χρόνια στὴν ἐπιφυλλίδα τοῦ «Περὶ γλώσσης Σκιαῶ» μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐλέτη τοῦ ὑποψήφιου τότε καθηγητῆ τῆς Φιλολογίας Ἀντρέα Σκιαῶ, τὸν ἀνάγκασε νὰ γράψῃ δεύτερο λόγο γιὰ ν' ἀπαντήσῃ αὐτὸς, ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλολογίας, σ' ἕνα μειράκιο!

(τ' ἄλλο φύλλο τελώνει.)

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΧΙΛΟΧΕΙΑ

4

Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τῆς Ἀκαδημίας

Μάταια τὴ θεῖα λύρα σου
μᾶς δείχνεις, ὦ Ἀπόλλων!
Ἄλλοῦ τό βλέμμα στρέφεται
τῶν γυναικῶν μας ὄλων.

5

Εἰς κωφὸν βουλευτὴν

Εἶσαι κωφὸς εἰς τὴν Βουλὴν,
γιὰ σὲ τί εὐτυχία!
Ἄλλ' ὄχι και κωφάλαος!
Γι' αὐτὴ τί δυστυχία!

6

Εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου

Ἀντὶ τὴν εὐλογία σου
νὰ δίνης εἰς Γραικύλους,
κάλλιον, Γέρων, νᾶνοιγες
τοὺς... πέντε σου δακτύλους!

Γ. ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ